

Silvija Babić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

DRUGO IZDANJE NORME ISAAR (CPF) – ODNOS PREMA EVIDENCIJAMA STVARATELJA I IMATELJA GRADIVA

UDK 930.25(497.5):006.35(100)ISAAR(CPF)

Stručni rad

Služba za zaštitu gradiva izvan arhiva, ili služba za nadzor nad pismohranama, dio je arhivske službe u Hrvatskoj koji je na poseban način povezan s normizacijom opisa stvaratelja gradiva. Preciznije, upravo taj dio arhivske službe ima veliku korist od uporabe i primjene ovoga standarda. Razlog tomu jest zadaća te službe: neposredno na terenu pratiti zbivanja u svezi s pojedinim stvarateljem gradiva, odnosno pratiti kako nominalne, odnosno promjene teritorijalne i stvarne ovlasti utječu na gradivo koje je do određenoga trenutka pojedini stvaratelj producirao. Kroz kratak pregled negdašnje strukture evidencija stvaratelja i imatelja dotičnih službi i pogled na sadašnji propis o vođenju ovih evidencija pokušat će se ukazati u kojoj se mjeri dodiruju sa standardom za normirani opis stvaratelja gradiva (ISAAR/CPF), odnosno u kojoj bi mjeri bilo poželjno implementirati standard u strukturu njihovih elemenata opisa.

***Ključne riječi:** standard, služba za zaštitu gradiva izvan arhiva, normirani opis stvaratelja, evidencije stvaratelja i imatelja*

Služba za zaštitu gradiva izvan arhiva i arhivistički normirani opis stvaratelja gradiva

Da bi se došlo do nekoga standarda u bilo kojem segmentu ljudske aktivnosti, obično je potrebna neko vrijeme u kojem će se iskristalizirati što od standarda zapravo očekujemo. Ništa drugačije nije ni u arhivistici, tj. onim njezinim područjima koja su primjerena standardiziranju. Tako je, kada je riječ o opisu arhivskoga gradiva (bilo koje razine), svjetlo dana ugledalo već drugo, izmijenjeno izdanje Međunarodne norme za opis arhivskoga gradiva – ISAD (G)¹. Mnogobrojni su, također, prijašnji i sadašnji pojedinačni nacionalni pokušaji i projekti standardizacije – spomenimo samo neke: Standards for

---

¹ Drugo izdanje Opće međunarodne norme za opis arhivskoga gradiva (ISAD(G)) odobrilo je Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva na skupštini MAV-a u Stockholmu, 19.–22. rujna 1999., dok je prvo izdanje prihvaćeno također u Stockholmu 21.–23. siječnja 1993.

Archival description –WGSAD,² Encoded archival Descriptions – EAD,³ Manual of Archive Description – MAD,⁴ Rules for Archival Description – RAD.⁵ Malo nakon prvoga izdanja ISAD (G)-a,⁶ pojavila se potreba za samostalnim iskazivanjem jedne od odrednica toga opisa – konteksta – odnosno područja stvaratelja gradiva. Neće biti neočekivano ukoliko se uskoro krene i s detaljnim definiranjem strukture i drugih pristupnica, no činjenica da se prvo pokazala potreba za normizacijom opisa upravo ove opisne odrednice, govori nam o njezinu značenju.

Uz naprijed spomenute standarde, u svezi s normiranim arhivističkim zapisom o stvaratelju gradiva, međunarodna skupina arhivista (Ad hoc EAC Working group) još je 2001. na sastanku u Torontu dogovorila i kreirala okvirni model za kodiranje podataka o stvarateljima – tzv. Encoded Archival Context (EAC).⁷ Projekt je još u razvoju, no osnovna mu je namjena standardizirati zapis o stvaratelju na način da bude prepoznat, vidljiv i dostupan u elektroničkom okruženju, kako u svrhu razmjena informacija o stvaratelju, tako i otkrivanja i prepoznavanja veza s drugim povezanim stvarateljima gradiva, a i s opisom samoga gradiva.

Također, nije slučajno ni da se ova norma, barem na području arhivske službe u Republici Hrvatskoj, na poseban način veže uz djelatnost i potrebe onih segmenata arhivske službe koji se bave evidencijama i nadzorom nad gradivom izvan arhiva. Naime, te se službe (odjeli, odsjeci) neposredno bave stvarateljima određenoga gradiva,⁸ pa su u poziciji detaljno se i neposredno upoznati s kontekstom nastanka, odnosno kontekstom funkcije samoga gradiva. Naravno da je iščitavanje istoga moguće i kroz sam fond kad je jednom preuzet u arhiv, ali samo ukoliko su idealno sačuvani svi segmenti koji će dopustiti rekonstrukciju: zakonski propisi o osnutku, djelovanju i možebitnom ukinuću, unutarnji ustrojstveni redovi, opći propisi upravnoga sustava i važećega načina uredskoga

---

² WGSAD je zapravo kratica za Working Group on Standards for Archival Description, koja je oformljena 1988. pri Društvu američkih arhivista (SAA), no rabi se kao inačica naziva priručnika normizacije arhivističkoga opisa, kojega je navedena grupa autor i koji je publiciran pod nazivom *Standards for archival description: A Handbook, 1993*. Veliki broj članova radne grupe bavio se problematikom normizacije i prije njezina osnutka, a i poslije su objavljivani radovi na tu temu. Također je i sama grupa prije priručnika često objavljivala različite preporuke i smjernice za pojedine postupke vezane uz normizaciju i opis. Vidi: <http://www.archivists.org/catalog/stds99/chapter1.html>

³ Normirani arhivski opis, također nastao kao rezultat nastojanja radne skupine Društva američkih arhivista, sastavljen je tako da se maksimalno referira na ISAD(G). Dapače, drugo izdanje EAD norme većim je dijelom i nastalo zbog promjena koje su se dogodile u drugom izdanju ISAD(G) norme. Vidi: <http://www.loc.gov/ead/tglib/preface.html> Međutim, ipak valja naglasiti razliku američke i međunarodne arhivističke norme. Potomnja, sukladno stavovima Povjerenstva za normizaciju Međunarodnoga arhivskog vijeća, nastaje nakon sređivanja gradiva bilo koje razine i zapravo ponajviše služi kako prepoznavanju i predstavljanju sadržaja gradiva, tako i intelektualnoj kontroli nad gradivom, dok američka norma naglasak stavlja na svrhovitost norme prilikom uporabe automatskih informatičkih sustava. Vidi: <http://www.archivists.org/catalog/stds99/chapter13.html>

⁴ Uputa za arhivski opis, nastala 1986. kao rezultat projekta Sveučilišta u Liverpoolu pod vodstvom Michaela Cooka.

⁵ Bureau of Canadian Archivists, Planning Committee on Descripti Standards, *Rules for Archival Description*, Ottawa, 1990. Vidi: Duranti, L., *Arhivski zapisi*, HDA, Zagreb, 2000., str. 160.

Također: <http://www.archivists.org/catalog/stds99/chapter13.html> I kanadska norma predviđa postupak nakon što je preuzimanje i sređivanje jedne arhivske cjeline završeno.

⁶ Prihvaćeno na skupštini MAV-a u Parizu 15.–20. studenoga 1995.

⁷ Internetska adresa ove radne skupine – koja je još uvijek, kao i cijeli projekt, neformalna – trenutno je ugošćena na stranicama sveučilišta Yale, Sjedinjene Američke Džave; <http://www.library.yale.edu/eac>

⁸ U rjeđim je slučajevima riječ isključivo o imatelju gradiva.

poslovanja, pojedinačni interni pravilnici o postupanju s dokumentacijom, a svakako su još potrebne i analiza i obrada gradiva, kako bi uočili moguća odstupanja. Neposrednim kontaktom sa stvarateljem i njegovim gradivom svi se navedeni koraci ubrzavaju, zgušnjavaju i koncentriraju, te daju brže i točnije rezultate.

Isti je proces i s upoznavanjem mogućih prednika, budući da zbog operativnosti, težnje za kontinuiranim poslovnim i radnim procesima, pravnoga kontinuiteta i sl. svaki stvaratelj najčešće posjeduje točne i koncentrirane podatke o svom pravnom (ili samo faktičnomu) predniku, a i aktualne akte koji ga stavljaju u kontekst veza s drugim stvarateljima, bilo da je riječ o vezama hijerarhijske, interesne, pravne bilo logističke naravi. Standardizacija ovoga tipa napose je potrebna i od velike pomoći ondje gdje je treba obaviti identifikaciju predništva, hijerarhijskoga smještaja stvaratelja, kretanja gradiva fonda ili njegovih dijelova itd. te u situaciji kada spomenuti momenti, koji omogućuju rekonstrukciju, nisu poznati.

Stoga ne treba čuditi da je upravo djelovanje ovoga segmenta arhivske službe živo interesno vezano uz normizaciju opisa stvaratelja gradiva. Dapače, i negdašnji je sustav evidencija u tim službama svojom strukturom ukazivao na određene moduse razmišljanja, prije svega radi ostvarenja uvjeta odvijanja stručnih poslova za koje je služba bila (i danas je, uz dodatna proširenja) zadužena, a koji su se poslije pokazali sukladnima pojedinim uputnicama u normiranom zapisu za pravne i fizičke osobe i obitelji, iako, naravno, daleko manje profilirani.

Za ilustraciju navedene tvrdnje možemo navesti najčešće elemente koje su obuhvaćale nekadašnje konvencionalne evidencije službi za zaštitu gradiva izvan arhiva:

- a) matična knjiga – kao upisnik svih stvaratelja
- b) dosjei stvaratelja kao pojedinačna i detaljna evidenciju o stvarateljima i njihovu gradivu
- c) kartotečna evidencija, u smislu osnovnih i uputnih kartica.

U pojedinim arhivima dotične su službe vodile i neke pomoćne zbirne evidencije pojedinačnih postupaka (izlučivanja gradiva, preuzimanja gradiva, količine gradiva na terenu prema vremenskom rasponu, odnosno količine iskazane prema klasifikaciji gradiva i sl.).

Osnovne kartice, ovisno o pojedinom arhivu, obično su bile strukturirane ili isključivo abecednim redom ili osnovno prema djelatnosti stvaratelja, a unutar toga abecednim redom. Na osnovnim su se karticama nalazile upute na druge vezujuće stvaratelje (ponajprije ukazujući na kronološke veze, tj. prednike i sljednike), i upravo je taj sustav osnovnih i uputnih kartica pokušao dijelom obuhvatiti područje informacija kojima je u današnjoj normi prepoznato značenje, a to je područje veza/odnosa, odnosno u manjem dijelu, poglavlje norme ISAAR(CPF) koje utvrđuje povezivanje s drugim gradivom i drugim izvorima.

Riječ je o složenom sustavu evidencija, koji je razrađen početkom 1980-ih, iako se, iz sasvim pragmatičnih razloga, najosnovnija kartotečna evidencija ponegdje vodila još od najranijih početaka rada službi za zaštitu gradiva izvan arhiva. Već je naime od početka bilo jasno da je rad blokiran ukoliko se ne poznaju veze među stvarateljima, budući da se drugačije ne mogu pratiti promjene ni kod stvaratelja (imatelja) ni one koje se događaju s gradivom.

Evidencije razrađene 1980-ih propisane su *Uputstvom o vođenju evidencija o arhivskoj i registraturnoj građi izvan arhiva* temeljem Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima (NN 25/78). Međutim Uputstvo, iako u praksi itekako zaživjelo, nikada nije službeno verificirano, tj. nikada nije objavljeno u službenim glasilima, pa je za pretpostaviti da ga tadašnje mjerodavno tijelo – Arhivski savjet Hrvatske – nikada nije verificiralo. Može se spekulirati i da je osnovu činila interna uputa nastala u Hrvatskom državnom arhivu, koja je potom proslijeđena ostalim arhivima.⁹

Ta je uputa predviđala takav sustav evidencija koji će u priličnoj mjeri, iako na informacijsko-tehnološki niskoj razini, omogućivati većinu onoga što danas predviđa Međunarodna norma arhivistički normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji. Propisani su, naime, registar stvaratelja gradiva, registar imatelja gradiva te osnovne i uputne kartice stvaratelja, koje su omogućivale detektiranje promjena stvaratelja, odnosno promjene statusa stvaratelja u imatelja i obratno te, u tom smislu, promjene s gradivom.

Novim Pravilnikom o evidencijama iz 2002. sustav evidencija u službama za nadzor nad arhivskim gradivom izvan arhiva unekoliko je promijenjen, i to zbog svekolikih mogućnosti informatičkoga medija u kojem su evidencije kreirane. Naime, budući da su postojanje različitih mogućnosti pretraživanja te uspostava veza među upisanim odrednicama u informatičkom mediju maksimalni, vođenje se kartotečne evidencije više i ne predviđa. Dapače, ono je u praksi napušteno već i prije, od 1990-ih, ovisno o tom kako je koji arhiv nabavljao informatičku opremu i u nju unosio svoje evidencije, tj. ovisno o mogućnostima svakoga pojedinog aplikacijskog programa koji je rabljen kao podrška tim evidencijama. Novim se propisima određuje samo vođenje evidencije stvaratelja te evidencije imatelja gradiva, no one su, u odnosu na prethodni neverificirani propis, znatno proširene u svojim odrednicama.

Proširenje je izvršeno upravo podacima koje u opisu stvaratelja gradiva (pravne ili fizičke osobe, tj. obitelji) predviđa arhivistička norma ISAAR(CPF). Za razliku od prethodne, neverificirane upute, dodani su još sljedeći elementi opisa: promjene sjedišta stvaratelja, vrijeme djelovanja stvaratelja, povijest stvaratelja, organizacijski ustroj i veze (prednik, sljednik, više-niže tijelo itd.).

Normirani arhivistički zapis stvaratelja zapravo već svojom strukturom daje čitav niz informacija,¹⁰ a napose to čini uputnicama na gradivo bilo koje razine opisa te na druge moguće izvore informacija, bez obzira je li riječ o drugim stvarateljima, imateljima

---

⁹ Uputa je pronađena u tiskanom obliku među materijalima Službe za nadzor nad pismohranama Hrvatskoga državnog arhiva, uobličena kao završen dokument, s navedenim naslovom, detaljnom razradom prema točkama te priloženim obrascima za svaku pojedinu formu evidencije. Dokument ima 17 stranica i 10 stranica priloga. Pretpostavlja se da je nastao početkom 1980-ih budući da se poziva na Zakon iz 1978., a kolege duljega radnoga staža smještaju ga u rane 1980-e. Na žalost, nitko od njih ne pamti iz kojih razloga Pravilnik nije formalno verificiran (neke je ta činjenica i iznenadila), ali prikupljajući o tom podatke, na vidjelo je izišla činjenica da je došlo do gotovo sveopće primjene.

¹⁰ Prema Lasić-Lazić, J.: »Informacija, u odnosu na podatak, sadrži veću količinu elemenata koji smanjuju neizvjesnost«, vidi: *Znanje o znanju*, Zagreb, Filozofski fakultet, Odsjek informacijskih znanosti, str. 39; iz toga proizlazi da analizom podatka dobivamo informaciju. Odnosno, sami podatci gola su datost, znanje koje nam, ponekad, bez obrade nije od koristi.

Prema *Smjernicama za korištenje elektroničkih informacija – DLM Foruma Europske zajednice (DLM – DocumentLifecycle Management)*: »Informacija je neka indikacija ili događaj, stavljen na znanje nekoj osobi ili skupini. Podatak je osnovna jedinica informacije.«, Hrvatski državni arhiv, 1999., str. 11.

ili nekim drugim izvorima (muzejskim, bibliotečnim, mrežno publiciranim tekstovima i dr.).

Povijest nastanka i promjene arhivistički normiranoga opisa stvaratelja (ISAAR/CPF)

Djelujući oko izrade normizacije unutar arhivske struke, arhivistička je zajednica shvatila važnost ne samo osnovne norme, tj. one za opis arhivskoga gradiva kao norme o predmetu vlastite struke i znanosti, izražene u obliku većega ili manjega broja odrednica unutar nekoga elementa opisa, već je shvaćena i važnost da se odrednice pojedinih elemenata opisa, kao jedinice koje tvore opisnu obavijest (što i jest osnovni cilj), primjereno prikažu. Kako je navedeno u uvodu, najvažniji među elementima opisa svakako je onaj o stvaratelju i kontekstu zapisa.

Normirani opis stvaratelja može se tako smatrati nekom vrstom normiranoga zapisa, koji se sastoji od normirane odrednice (naziv/ime) povezane s drugim obavijesnim elementima, koji ili opisuju sadržaj te odrednice ili upućuju na druge normirane odrednice.

Ideja sastavljanja norme za izradu arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji javila se vrlo brzo po objavljivanju Opće međunarodne norme za opis arhivskoga gradiva (ISAD(G)). Naime, kako je u arhivističkom opisu najvažniji upravo onaj element opisa koji govori o kontekstu u kojem nastaje arhivski zapis, opća je norma za opis arhivskoga gradiva (osim što je propisala unos podataka o kontekstu u jedan od elemenata opisa te predvidjela njegovo spajanje i povezivanje s drugim obavijesnim elementima opisa) predvidjela i samostalno iskazivanje te uporabu tako strukturiranih podataka.

Konkretan rad na sastavljanju norme za izradu arhivističkoga normiranoga zapisa trajao je od 1993. do 1995., te je prvo izdanje pod kraticom ISAAR(CPF) javno proglašeno i prihvaćeno na kongresu Međunarodnoga arhivskoga vijeća u Pekingu 1996. godine. Norma je nastala kao rezultat rada ad hoc Povjerenstva za norme opisa, a upravo se na tom Kongresu uvidjela velika važnost i potreba za normizacijom u arhivskoj struci, te je Povjerenstvo preraslo u stalni Odbor Međunarodnoga arhivskoga vijeća. No, vrlo su se brzo pokazali određeni problemi u primjeni takva arhivistički normiranoga zapisa, odnosno uvidjena je potreba za proširenjem nekih elemenata norme, te se pristupilo njezinoj reviziji. Štoviše, Odbor je 2000. taj posao proglasio prioritarnim u četverogodišnjemu razdoblju od Kongresa u Sevilli do Kongresa Međunarodnoga arhivskoga vijeća u Beču, te je odaslao pozive za podnošenje primjedbi i prijedloga svim institucionalnim i asocijacijskim članovima MAV-a. Rok za podnošenje primjedbi i prijedloga bio je 31. srpanj 2001., do kada je zaprimljeno 18 predstavki, koje su distribuirane svim članovima Vijeća, te je o njima, a i o drugim primjedbama, raspravljano na skupštini u Bruxellesu u listopadu 2001.

Prvi je nacrt drugoga izdanja uvažavao upravo odluke prihvaćene u Bruxellesu, te je kolao među članovima tijekom 2001/2002, sve do sljedeće skupštine u Rio de Janeiru.¹¹ Na tom je skupu, sukladno pristiglim primjedbama, osobita pozornost

¹¹ Detaljno izvješće Povjerenstva za opisne standarde sa Skupštine Međunarodnoga arhivskog vijeća vidi u *Report of the meeting of the International Council on Archives Committee on Descriptive Standards (ICA/CDS)*, Rio de Janeiro, Brazil, 19.–21. studenoga 2002;

posvećena području veza koje je – temeljem primjedbi pristiglih do listopada 2001., ali i, kako je prije navedeno, usvojenih postavki na skupštinama u Bruxellesu i Rimu – izdvojeno iz elemenata opisa u zasebno područje opisa. Unutar područja dogovoreno je da se promijeni redoslijed opisnih elemenata, pa je na prvo mjesto došao element naziv/identifikator pravne osobe/osobe/obitelji. Također, dvije prije definirane vrste veza (koje možemo pojednostavljeno prikazati kao odnos *dio/cjelina* i *dobavljač/klijent*), uklopljene su samo kao primjeri u jednu od mogućih kategorija veza.

Ukratko, područje veza prošireno je elementima koji će ukazivati na karakter veza, te će time norma davati široke informacije o zamršenim hijerarhijskim i administrativnim odnosima i promjenama.

Odlučeno je također o preimenovanju *Područja odnosnoga arhivskoga gradiva i drugih izvora* (koje je definirano na sastanku u Bruxellesu) u *Povezivanje normiranog arhivističkoga zapisa s arhivskim gradivom i drugim izvorima*, a onda je, nakon široke rasprave, cijelo područje izdvojeno iz osnovnoga korpusa norme i formirano kao zasebno poglavlje. Prije svega je to učinjeno jer je dotični segment zamišljen kao most između normiranoga arhivističkoga zapisa stvaratelja i arhivistički normiranoga opisa gradiva, pa se zaključilo da pretpostavljeno poduži popis odnosnoga gradiva i drugih izvora nikako ne bi pripadao u osnovni tekst norme. Također je postignuta suglasnost oko zaključka da nacrt novoga, drugog izdanja ISAAR/CPF-a sadržava dva dodatka: dodatak s punim primjerima, kao što je bio slučaj i u drugom izdanju ISAD(G) norme, te shematski prikaz mogućih načina povezivanja normiranoga arhivističkoga zapisa s gradivom koje je opisano temeljem ISAD(G) norme.

Novi je prijedlog objavljen na mrežnim stranicama MAV-a u siječnju 2003., te su svi članovi ponovno pozvani na podnošenje primjedbi do srpnja 2003., kako bi se one prodiskutirale na Skupštini u Canberri, odnosno kako bi do Kongresa u Beču u srpnju 2004. moglo biti predstavljeno drugo izdanje norme ISAAR/CPF u konačnoj i publiciranoj inačici.

Svrha normiranoga zapisa

Koja je zapravo osnovna svrha ovakve norme? Ona zapravo izvire iz činjenice da je normirani zapis o kontekstu naročito važan sa stanovišta povezivanja istovrsnoga gradiva, koje se, primjerice, nalazi kod različitih imatelja, bez obzira je li riječ o arhivskim ustanovama ili ne. Napose je takav normirani zapis nuždan kad je riječ o međunarodnom povezivanju i ujedinjavanju gradiva. Također, takav opis konteksta omogućuje povezivanje mogućih muzeoloških ili bibliotečnih izvora za isto gradivo. Sve je to moguće upravo stoga što je podatak o stvaratelju gradiva/dokumenta/zapisa gotovo glavna pristupnica za opis arhivskoga zapisa.

Međutim, moguće koristi ove norme ne iscrpljuju se samo u okviru iskazivanja konteksta nastanka gradiva. Ovakav normiran zapis može poslužiti za kontrolu oblika imena/naziva neke pravne ili fizičke osobe navedene u pristupnici koja je predmet opisne jedinice, a time i za kontrolu njezina identiteta. Naravno, to podrazumijeva da se na nekoj

zajedničkoj (zasad najpraktičnije na nacionalnoj) razini, razrade konvencije i pravila za normizaciju pristupnica.¹²

Utvrđivanjem općih pravila za normizaciju arhivističkoga opisa stvaratelja gradiva i konteksta nastanka gradiva, ova norma zapravo omogućuje ostvarenje nekoliko podjednako važnih ciljeva, koje možemo sumirati kao sljedeće:

a) omogućuje bolji pristup gradivu temeljen na propisanim opisima konteksta nastanka gradiva, koji su povezani s opisima često raznolikoga i fizički razdvojenoga gradiva

b) korisnicima omogućuje bolje razumijevanje konteksta nastanka gradiva te, posljedično tomu, mogu i bolje interpretirati njegovo značenje i smisao

c) omogućuje preciznu identifikaciju stvaratelja gradiva, uključujući opise veza između različitih entiteta, dokumentiranjem administrativnih (upravnih) promjena kod pravnih osoba ili promjena okolnosti kod fizičkih osoba i obitelji

d) omogućuje razmjenu ovih opisa između različitih institucija, sustava i/ili mreža.

Valja naglasiti da ovakva normizacija ima naročitu korist prilikom pristupa ili povezivanja obavijesti izvan nacionalnih granica.

Ovako generalizirani ciljevi stvaranja norme za izradu arhivistički normiranoga zapisa za pravne/fizičke osobe i obitelji mogu ponešto i sami reći kako o brojnosti i širini mogućih načina uporabe, tako i o dobrobiti koja iz navedenih ciljeva proizlazi.

Koncepcijske i sadržajne izmjene

Osnovna razlika prvoga i drugoga izdanja sastoji se u proširenju, ali donekle i u promjeni koncepta te opisnih područja i elemenata opisa. Na najvišoj se razini proširenje dogodilo uvođenjem još jednoga segmenta kao dodatka normi, pa se novo izdanje norme sastoji od dvaju dijelova: poglavlja elemenata opisa i poglavlja smjernica za povezivanje normiranoga arhivističkog zapisa s arhivskim gradivom i drugim izvorima. Zbog čega je došlo do takova strukturiranja norme objašnjeno je na prethodnim stranicama.

Nadalje, dotadašnja tri područja opisa (Područje normativne kontrole, Područje obavijesti i Područje napomena) prestrukturirana su tako da su formirana četiri područja:

1. Područje identifikacije
2. Područje opisa
3. Područje odnosa/veza
4. Područje kontrole,

unutar kojih je, naravno, došlo i do rasformiranja dotadašnjih elemenata opisa.

---

¹² Takva pravila, na žalost, u Hrvatskoj još nisu donesena, odnosno nije definirano koja će se pravila rabiti, iako napose na području bibliotečne znanosti u tom smislu postoje pogodni radovi i domaćih stručnjaka. Mislim da se isti problem javlja i prilikom oblikovanja registra fondova u Republici Hrvatskoj, pa je svakako riječ o problemu koji tišti svekoliku hrvatsku arhivsku službu.

Područje identifikacije zadržalo je uglavnom elemente opisa nekadašnjega Područja normativne kontrole, no ponešto promijenjenih naziva: *Vrsta normiranoga zapisa* u *Vrsta entiteta*, *Normirana odrednica* u *Autoriziran oblik naziva*, *Paralelni oblik imena* u *Paralelni entitet*, *Identifikacijska oznaka* u *Jedinstveni identifikacijski broj za korporativna tijela*, *Neodabrani naziv* u *Drugi oblici imena*, a dodana je odrednica *Autorizirani oblik naziva prema drugim standardima* (u odnosu na onaj standard koji je radio stvaratelj zapisa), dok je *Uputna normirana odrednica* postala jedan od elemenata u novoizdvojenom području veza.

U Područje opisa uklopljeni su uglavnom elementi nekadašnjega Područja obavijesti, osim već spomenutih elementa *Jedinstvene identifikacijske oznake* te *Normirane odrednice*, koji su ušli u Područje normativne kontrole te elementa *Veze*, koji je postao zasebno opisno područje. Ostali su, dakle, sljedeći elementi: *Vrijeme djelovanja*, *Povijest*, *Mjesto djelovanja*, *Pravni status*, *Funkcije*, *zanimanje*, *djelatnost*, *Izvori ovlasti*, *Ustroj*, *Kontekst*, *Ostale značajne obavijesti*.

Područje veza/odnosa, kako je već navedeno, od tek jednoga elementa opisa iz obavijesnoga područja preraslo je i razrađeno u dvama smjerovima: kao novo područje opisa, raščlanjeno u četiri elementa te dijelom u zasebno poglavlje pod nazivom *Povezivanje arhivistički normiranoga zapisa s gradivom i drugim izvorima*, kao potpuno novi segment u korpusu norme.

Područje odnosa/veza sada sadržava sljedeće elemente:

1. Naziv i identifikacijski broj
2. Vrsta veze
3. Opis veze
4. Trajanje veze.

Ovo je, dakle, opisno područje minuciozno razrađeno kako bi već same odrednice dale veliku količinu obavijesti, a razina informacije dodatno se znatno povećava ukoliko se odrednice rabe kao daljnje uputnice. Pod odrednicom *Vrsta veze* predviđena su moguće četiri: hijerarhijske, vremenske, obiteljske/porodične te asocijacijske. Hijerarhijske pri tom mogu biti različita oblika, primjerice, odnos primarno mjerodavan/sekundarno mjerodavan, nadređen/podređen, vršitelj kontrole/objekt kontrole, vlasnik/vlasništvo itd.

Vremenske veze koje se odnose na korporativna tijela zapravo definiraju odnos prednika i sljednika pojedinoga stvaratelja, dok se u slučaju pojedinaca to odnosi na biološke pretke i potomke. U tom smislu valja se osvrnuti i na shematizme, koji su naročito 80-ih godina prošloga stoljeća bili vrlo popularni u arhivskoj službi. Naime, upravo su shematizmi obuhvaćali područja kronoloških veza (prednika i sljednika) te u nekoj mjeri i hijerarhijskih veza. Opet se, dakle, pokazuje iznimna veza ove norme s arhivskom službom za zaštitu gradiva izvan arhiva.

Obiteljske pak veze, kao posebna vrsta, impliciraju zapravo genealoške podatke koji mogu biti vrlo zamršena oblika. Stoga se u slučaju opisa obitelji kao entiteta preporuča pojedinačno opisivanje veza za svakoga pojedinog člana obitelji. Drugi moguć način može biti opisivanje ovih veza unutar opisnoga elementa *Unutarnji ustroj* unutar Područja opisa. Posljednja predviđena vrsta veze jest asocijacijska i ona zapravo obuhvaća sve one koje se ne mogu svrstati u prethodno navedene. To, primjerice, mogu biti odnosi: dobavljač/klijent, pripadajući član, poslovno partnerstvo, jedinica/cjelina itd.

Područje kontrole nastalo je dijelom uklapanjem elementa opisa *Identifikacijska oznaka* u nekadašnje područje Normativne kontrole, koje je razrađeno kao:

1. Identifikator normiranoga zapisa
2. Identifikator ustanove koja je odgovorna za sastavljanje normiranoga zapisa,

zatim su obuhvaćena sva tri elementa nekadašnjega Područja napomena:

3. Pravila/konvencije zapisa
4. Datum nastanka, revizije ili poništenja zapisa
5. Bilješka (obično je to ime sastavljača)

te dodana četiri nova elementa:

6. Status normiranoga zapisa
7. Razina normiranoga zapisa
8. Jezik i pismo zapisa
9. Izvori.

Ove bismo obavijesti, koje su u novom izdanju norme poredane na sljedeći način:

1. Identifikator normiranoga zapisa
2. Identifikator ustanove koja je odgovorna za sastavljanje normiranoga zapisa
3. Pravila/konvencije zapisa
4. Status normiranoga zapisa
5. Razina normiranoga zapisa
6. Jezik i pismo zapisa
7. Datum nastanka, revizije ili poništenja zapisa
8. Izvori
9. Bilješke,

uvjetno mogli nazvati i metapodacima zapisa, jer obavijesti o tom tko je, kada i u kojim okolnostima sastavio zapis te koji je status zapisa u smislu dovršenosti ili privremenosti također su dio obavijesti o traženom. Tek s ovim podacima sve traženo dosiže razinu potpune informacije, tj. razinu koja omogućuje interpretaciju.

Cijeli opisni dio norme sadržava ukupno 27 elemenata (odrednica) koji se mogu rabiti pri opisu, no jasno je da će broj rabljenih biti različit za svaki pojedinačni slučaj opisa, ponajviše ovisno o razini opisivanoga entiteta.

Valja spomenuti da je Povjerenstvo za norme opisa sugeriralo i minimalni broj te vrstu opisnih elemenata koji se smatraju nužnima za predviđenu međunarodnu razmjenu podataka. Oni su:

- Vrsta entiteta
- Normirani oblik naziva
- Vrijeme djelovanja

- Identifikator normiranog zapisa.

O vrsti i karakteru entiteta koji se opisuje ovisit će i stvarateljev izbor zapisa, tj. hoće li pojedine elemente opisa predstaviti u narativnom ili strukturalnom obliku. Na taj izbor također će utjecati i zahtjevi sustava u okruženju kojega se opisivanje obavlja.

Sasvim je novi dodatak normi zasebno poglavlje *Povezivanje s arhivskim gradivom te drugim izvorima*, izdvojeno iz opisnih elemenata, a koje obuhvaća sljedeće odrednice:

- a) Naziv i identifikacijska oznaka
- b) Vrsta odnosnoga izvora
- c) Priroda veze
- d) Vremenski raspon trajanja veze (odnosa) kao dodatnoga izvora.

I bez analize sadržaja ovoga proširenja, ravnajući se već pukim opsegom, jasno nam je koliko važnost za pristup gradivu, kao i za poznavanje gradiva, imaju odrednice ovoga područja, bez obzira je li riječ o drugim stvarateljima, datumima, subjektima, gradivu, predmetima ili izvorima. Naravno, za svaku će moguću uputu biti sastavljen pojedinačni opis koji će navesti precizne podatke.

Drugo izdanje norme ima i dva dodatka. Osim već spomenutoga dodatka koji obuhvaća detaljne primjere za pojedine vrste stvaratelja (ustanovu, osobu i obitelj) na različitim jezicima, tu je još i dodatak koji predstavlja konkordanciju opisnih elemenata prvoga i drugoga izdanja norme. Ovaj dio ima vrlo praktičnu primjenu, a posebice je koristan onima koji su se već naviknuli na prvo izdanje norme.

Stanje i mogućnosti u trenutnoj hrvatskoj arhivističkoj praksi

U Hrvatskom se državnom arhivu već dulje vrijeme nastoji kreirati informatički program koji bi sustavno riješio osnovne evidencije u arhivskoj službi na način koji bi povezoao propisani način vođenja svih evidencija u arhivima (recentnim Pravilnikom o evidencijama u arhivima, NN 90/02). Dapače, ne samo evidencija u užemu smislu, već sve ono što zapravo čini »produkte« rada u arhivima, odnosno »proizvode« koje arhiv daje kao rezultat svoje djelatnosti, a nema sumnje da su osnovni arhivski proizvodi informacije. Informacije kao takve, kao i kod drugih informacijskih ustanova (biblioteke, muzeji, referalni centri i dr.), mogu biti strukturirane na bezbroj različitih načina, a svaka od tih ustanova pokušava strukturu maksimalno približiti potrebama što većega broja korisnika informacija. Stoga i struktura informacija u arhivima svakako ponajprije slijedi osnovne arhivističke postulate, no ne bez sluha za korisničke zahtjeve. Struktura se najbolje ogleda upravo u evidencijama i mogućnostima koje one nude, pa tako u arhivima nalazimo: evidenciju fondova i gradiva u arhivu te obavijesna pomagala o njima, evidenciju stanja stvaratelja, imatelja i gradiva izvan arhiva, evidenciju rada korisničke službe (koja obrađena također daje smjernice za daljnje usavršavanje »arhivskoga proizvoda«). Sve te evidencije zapravo dokumentiraju poslovne procese u arhivu, a oni su u novom programu razvrstani u sljedeće module: Nadzor, Opis, Spremište i Korištenje, ali i u modul Administracija, koji obuhvaća administrativno poslovanje arhiva. Ovdje valja naglasiti da je usluga korisniku ujedno krajnji cilj cjelokupne arhivske djelatnosti, stoga zapravo predstavlja i osnovni razlog prethodno navedenih segmenata arhivskih

proizvoda. Nastojalo se, dakle, sve te segmente obuhvatiti kreiranjem informatičkoga programa Arhis.

Ovom bih se prilikom detaljnije zadržala samo na segmentu »nadzora«, budući da i tema ovoga promišljanja upravo suodnos, točnije stupanj implementacije objavljenih arhivističkih normi u redovito poslovanje arhiva, tj. stupanj »pokrivenosti« norme u slučaju nekadašnjih i sadašnjih načina vođenja evidencija.

Modul prozvan *Nadzor*, koji nastoji obuhvatiti sve evidencije ili, preciznije, sve informacije koje izvire iz obavljanja poslovnih procesa u okviru nadzora nad pismohranama¹³ sastoji se od sljedećih elemenata: *Normirani zapisi, Stvaratelji, Imatelji i Izvješća*. Iz nabrojanoga je vidljiva pokrivenost zakonski propisanih evidencija ovim programom (evidencija stvaratelja i imatelja), ali prvi element, *Normirani zapis*, zapravo sadržava osnovu iz koje se generiraju obje evidencije i koja prilikom upisa uvjetuje upisivanje glavnih uputnica što ih propisuje i ISAAR(CPF) u identifikacijskom te opisnom području norme. Riječ je o sljedećemu: *Identifikacijska oznaka, Vrsta stvaratelja, Naziv, Matični broj, Sjedište, Vrijeme djelovanja, Pravni položaj, Djelatnost, Ustroj, Povijest i Ostale obavijesti*. Evidencija pak stvaratelja, povučena iz baze Normirani zapis, omogućuje upis i nekih drugih odrednica iz drugih područja norme, a to su prije svega: *Ostali naziv i Veze*. Nadalje, područje kontrole zastupljeno je omogućenim upisom odrednica: *Autorizacija* (u Normi: *Authority record identifier –Identifikator normiranoga zapisa*); *Status zapisa, Datum sastavljanja/revizije zapisa, Stvaratelj normiranoga zapisa* (u Normi je taj podatak predviđen u odrednici: *Bilješke*).

Program je, dakle, obuhvatio većinu propisanih odrednica normiranoga zapisa, a smatram da bi svakako valjalo poboljšati područje elementa *Veza* (osim vrste veza omogućiti upis opisa i datuma veze, jer, pogotovu kod nabiranja prednika i sljednika, veza nema smisla ukoliko nisu navedene godine).

Najslabijim momentom u pojedinim evidencijskim elementima držim već prije spomenutu nedefiniranu normizaciju unosa nazivlja, napose što se time onemogućuje područje koje je novo u drugom izdanju Norme, a to je povezivanje s gradivom te drugim izvorima za gradivo ili za stvaratelja, jednom riječju, za moguće dopunske informacije o kontekstu zapisa. Ovaj će nedostatak doći do izražaja prilikom povezivanja gradiva istoga stvaratelja u različitim, nearhivskim ustanovama, ali napose prilikom pokušaja ostvarenja širih međudržavnih veza.

---

¹³ O ovom bi se terminu također dalo raspravljati, i to iz najmanje triju ograničavajućih faktora koja ovaj naziv producira. Prvi je taj što se poslovanje nekoga stvaratelja rijetko odvija na način da postoje samo dvije »lokacijske« faze dokumenta: a) pisarnica i rješavanje predmeta i b) pismohrana. Naime, već postoji mnogo specifičnoga gradiva, koje se često ne nalazi u pismohrani, a svakako mora biti predmetom nadzora i evidencija. Riječ je o raznorodnim stručnim evidencijama kod pojedinih stvaratelja (primjerice: mnogobrojne i raznovrsne evidencije Uprave za zaštitu kulturne baštine, studentske evidencije pri fakultetima, kartografska pismohrana Državne geodetske uprave i dr.), zatim evidencijama pojedine dokumentacijske zbirke pri stvarateljima (fototeke, hemeroteke, video-/audioteke, kartografske zbirke) i sl. Drugi je ograničavajući faktor uporabe ovoga naziva službe što se prilikom nadzora neizostavno utvrđuje način i urednost vođenja uredskoga poslovanja, budući da je bez toga nemoguće obaviti kontrolu načina odlaganja gradiva u pismohrani. I treći, danas gorući problem, što je elektroničko gradivo nemoguće nadzirati u fazi »pismohrane«. Stoga je očito da je riječ o svojevrstnom eufemizmu, pa iako to nije tema ovoga rada, nije naodmet primijetiti potrebu promišljanja kako najispravnije nazvati ovaj dio arhivske službe.

Summary

SECOND EDITION OF ISAAR (CPF) – RELATION OF ISAAR WITH ARCHIVES' FILES OF CREATORS AND POSSESSORS OF ARCHIVAL MATERIALS

Service for the preservation of archives outside archival institutions, or service for the supervision and control of archive-creating bodies, is that part of the archives service in Croatia which is in special way connected with standardization of description of archive-creating bodies. Precisely, that part of archives service has a significant benefit of implementation and use of ISAAR (CPF). Reasons for that can be found in tasks of the service for the supervision and control of creators, i.e. in the field work and first-hand control of creators as the service's main preoccupation, what includes monitoring of nominal and real changes of creators' functioning and of influences of such changes on records and archives produced by creators till certain moment. By short review of structure of the archive-creators' and possessors' files kept by the service previously and comparison of them with nowadays regulation related to it, the author tries to recognize a scale in which structure of those files is close to demands of ISAAR (CPF), i.e. a scale in which its demands should be implemented into the structure of descriptive elements in creators' and possessors' files kept by the service for the supervision and control.

And finally the author tries to point to the possible future perspectives of standard's implementation, same as to up to date scale of IT's implementation in that segment of work.

Key words: *standard, service for the supervision and control of archive-creating bodies, service for the preservation of archives outside archival institutions, standardized description of creators, creators' and possessors' files*

Translated by Rajka Bućin